

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Жанна ФЕДІРКО (Кіровоград)

У статті розглядаються зміст, форми і методи підготовки вчителів географії до інноваційної діяльності як складового елементу системи післядипломної педагогічної освіти.

В статье рассматриваются содержание, формы и методы подготовки учителей географии к инновационной деятельности как составного элемента системы последипломного педагогического образования.

Ключові слова: інноваційна освітня діяльність, інноваційна діяльність учителя географії, викладання географії, система післядипломної педагогічної освіти.

Постановка проблеми. В умовах модернізації сучасної системи освіти інноваційна діяльність педагогів стає одним із важливих чинників удосконалення навчально-виховного процесу. Післядипломна педагогічна освіта має свідомо визначити для себе як пріоритетну мету формування ефективної системи ініціювання, організації та координування інноваційної освітньої діяльності.

Підготовка вчителів географії до інноваційної діяльності розглядається нами як процес формування професійної готовності до її здійснення, який може успішно відбуватися лише в умовах цілеспрямовано організованої педагогічної системи. Питання підготовки спеціалістів до різноманітних видів педагогічної діяльності знайшли відображення у наукових дослідженнях останніх років (Н.В. Василенко, К.М. Дурай-Новакова, О.Е. Жосан, О.І. Зайченко, І.А. Зязюн, Л.А. Іванова, Я.П. Кодлюк, Р.І. Кузьмінов, О.Г. Мороз, Л.Я. Набока, І.П. Підласий, Т.Ю. Подобєдова, В.Д. Пурін, Л.П. Пуховська, В.В. Радул, А.М. Старєва, В.О. Сластьонін, Н.О. Тимошенко, Н.М. Яковлева та ін.). Для нашого дослідження викликають інтерес моделі професійної підготовки фахівців, розроблені науковцями. Опис таких моделей ми знаходимо у працях В.А.Болотова В.В.Серикова, Н.І.Лісової, І.І.Сігова, О.С.Смірної, Я.І.Щевчук, В.Ю.Стрельникова та ін.

Професійна діяльність учителя географії спрямовується на подолання протиріччя між наявним рівнем фахової підготовки та тим, яким рівнем професіоналізму він повинен володіти. Тому вчитель географії в ході підготовки до інноваційної діяльності має набути достатніх знань, та сформувати достатній рівень умінь.

Метою написання цієї статті є спроба обґрунтувати модель підготовки вчителя до інноваційної діяльності у процесі підвищення його кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Моделювання, як метод наукового дослідження, широко застосовується у педагогіці [1; 5; 8]. Основний зміст моделювання полягає в тому, щоб за результатами дослідів з моделями можна було зробити висновки про характер ефектів, що пов'язані з досліджуваним об'єктом. У процесі моделювання ми орієнтувалися на *системний підхід*, який є методологічною базою для вивчення складних явищ, процесів, об'єктів, до яких відноситься підготовка педагогічного працівника до певного виду діяльності; та *інтегративно-технологічний підхід*, за допомогою якого визначено систему методів, форм та засобів навчання, умов діяльності й розвитку суб'єкта навчання. В основу розроблення моделі покладено вчення про

особистість та її розвиток, загальнофілософські принципи: об'єктивності, детермінізму, розвитку, наступності, взаємодії.

Створена нами за допомогою цього методу модель являє собою комплекс взаємопов'язаних елементів педагогічного процесу, які забезпечують формування у вчителів системи якостей, знань та вмінь, необхідних для успішного здійснення інноваційної діяльності (рис. 1).

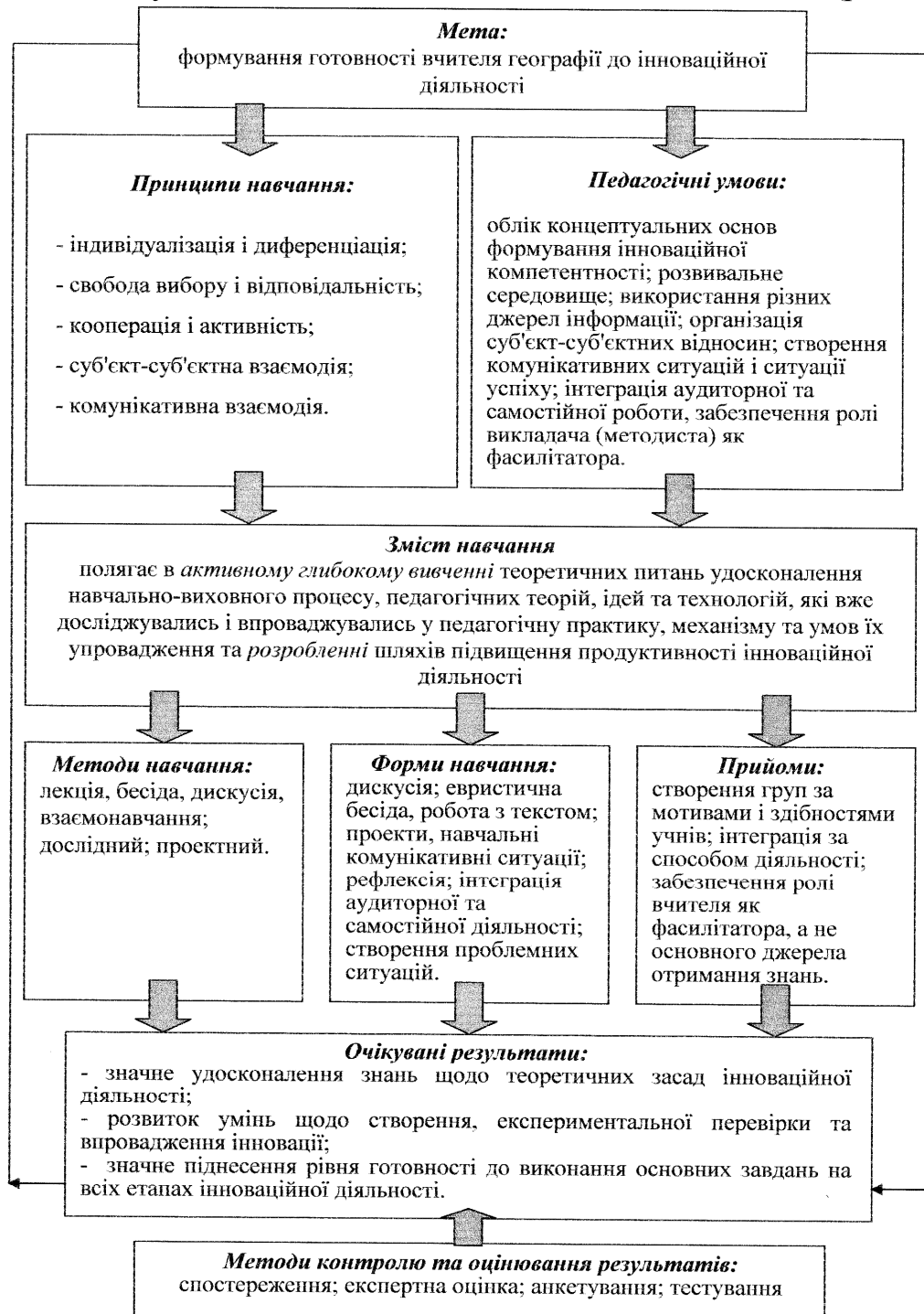

Рис. 1. Модель підготовки вчителя географії до інноваційної діяльності.

Аналіз результатів досліджень показав, що визначальним у процесі підготовки спеціаліста є правильне визначення мети, змісту, методів, форм навчання, очікуваних результатів та забезпечення певних педагогічних умов.

Визначаючи поняття «мета підготовки», ми проаналізували поняття «цілепокладання», яке є системоутворюючим компонентом будь-якої педагогічної системи. На думку науковців [2; 6], педагогічні цілі мають орієнтуючий вплив на весь хід навчального процесу. Вони забезпечують єдність та взаємозв'язок основних його компонентів (зміст, методи, засоби, організаційні форми, контроль), що має забезпечити результативність навчального процесу.

Метою підготовки вчителя географії до інноваційної діяльності ми вважаємо цілеспрямоване, науково обґрунтоване та системне формування його готовності до цього виду діяльності. Відповідно до поставленої мети вирішується питання вибору змісту.

Принципи навчання – основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми й методи навчальної роботи відповідно до мети та закономірностей процесу навчання є невід'ємною складовою формування готовності вчителя географії до інноваційної діяльності.

Принципи індивідуалізації та диференціації сприяють усвідомленню вчителя своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці і розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання. Індивідуалізація сприяє розвитку самосвідомості, самостійності й відповідальності.

Свобода вибору і відповідальність педагога, який має право на вибір і несе за нього відповідальність є незаперечною цінністю для нього й для тих, хто його оточує. Здійснення вільного вибору можливе лише за умови існування альтернативи, але вона не може бути представлена у теоретичному плані, оскільки тоді і вибір буде лише теоретичним. Наявність реальної альтернативи – це наявність пережитого і переусвідомленого досвіду без якого не може відбутися вчитель географії.

Кооперація і активність припускають спрямованість того, хто навчається, до теоретичного осмислення знань, самостійний пошук вирішення проблем, інтенсивний прояв пізнавальних інтересів. Це перехід від переважно регламентуючих, програмованих форм і методів організації дидактичного процесу до розвиваючих, проблемних, дослідницьких, що забезпечує народження пізнавальних мотивів та інтересів.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія має забезпечити здатність бачити і розуміти співрозмовника, активність усіх учасників взаємодії, за якої вони здатні виробляти свою стратегію, свідомо удосконалювати себе.

Принцип комунікативної взаємодії характеризує засоби, способи і умови єдиного навчального процесу, при якому слухачі активно спілкуються один з одним, розширюючи свої знання, розвиваючи вміння та навички; між учасниками спілкування створюються оптимальні форми взаємодії і характерні для колективу взаємовідносини, які є умовою і засобом підвищення ефективності навчання.

Важливим компонентом нашої моделі є *педагогічні умови* підготовки вчителя. Підготовка вчителя географії до інноваційної освітньої діяльності в системі післядипломної освітньої діяльності є педагогічною системою й має складну структуру. Розробляючи її, ми виходили з теорії О.І. Вишневського, який вважає, що педагогіка включає в себе два рівні: фундаментальний (теоретичний) та прикладний (конкретно-дидактичний) [1, с. 216], враховували думку Н.О. Тимошенко [8, с. 82–134] про те, що готовність педагога до певного виду педагогічної діяльності є наслідком не лише правильно спланованого навчального процесу, але й позитивного емоційного відгуку на явища, пов'язані з цим видом діяльності, глибоке усвідомлення його актуальності й значущості, результатом певним чином побудованої професійної позиції. Ми виділяємо такі компоненти готовності вчителя географії до інноваційної освітньої діяльності як до нового виду діяльності: *мотиваційно-ціннісний* – визначає напрям перетворень в особистості з орієнтацією на присвоєння нових цінностей, з урахуванням вимог до здійснення інноваційної діяльності; *інтелектуально-когнітивний* та *діяльнісно-творчий* – створює базу для особистісних перетворень, пов'язаних з оволодінням інноваційних та необхідних технологій; *рефлексивний* – передбачає здатність до аналізу одержуваних відомостей у формі аналітичних міркувань щодо шляхів здійснення інноваційної освітньої діяльності.

Погоджуючись з Н.О. Тимошенко [8, с. 145–151], вважаємо, що здійснення підготовки вчителя до різних видів діяльності, зокрема й до інноваційної діяльності, пов'язане з реалізацією педагогічних умов, які містять сукупність елементів, що взаємодіють між собою й впливають на результат навчального процесу. Під *педагогічними умовами* підготовки вчителя до інноваційної освітньої діяльності розуміємо обставини, що сприяють побудові навчального процесу з урахуванням потреб, інтересів, можливостей слухачів, їхньої готовності до реалізації цієї діяльності: 1) облік концептуальних основ формування інноваційної компетентності; 2) розвивальне середовище; 3) використання різних джерел інформації; 4) організація суб'єкт-суб'єктних відносин; 5) створення інноваційних ситуацій і ситуації успіху; 6) інтеграція аудиторної та самостійної роботи, забезпечення ролі викладача (методиста) як фасилітатора.

У своєму дослідженні ми дотримуємося точки зору, згідно з якою зміст підготовки до інноваційної діяльності є складовим елементом змісту підвищення кваліфікації вчителя, містить теоретичну й практичну інформацію, необхідну для здійснення відповідних професійних функцій. Функціональна грамотність учителя повинна бути одним із напрямків розвитку системи післядипломної освіти. Цей процес супроводжується зростанням професійної компетентності й моральних якостей особистості спеціаліста [7].

Звертаючись до питання відбору змісту, ми, передусім, вважаємо за необхідне визначити способи його трансляції, що відображаються у побудові навчальної дисципліни. На наш погляд, це мають бути поняття, закони, теорії та факти існуючої науки, а також спосіб мислення, характерний для даного етапу її розвитку, ті методи, якими вона користується. Практична реалізація змісту освіти відбувається у реальному навчальному процесі, пов'язаному з вибором системи методів, форм і засобів навчання. Зважаючи на це, можна виходити не з окремого елементу навчання, а з цілісної моделі професійної діяльності спеціаліста й цілісної моделі його підготовки в системі післядипломної педагогічної освіти [3; 5; 8].

Розробляючи зміст навчання, ми враховували кваліфікаційний рівень учителів, що запрошувалися до навчання (вчителі першої та вищої категорії) і не передбачали тем на розвиток загальнонавчальних знань і вмінь учителів, зосередившись на формуванні й розвитку предметних і спеціальних знань і вмінь, необхідних учителям географії для успішного здійснення інноваційної діяльності. Визначаючи зміст навчання, ми виходили з того, що професійна діяльність учителя географії дуже складна і відповідальна. Географія сьогодні багатогранна, надзвичайно розгалужена наука, яка користується різноманітними сучасними методами й засобами досліджень [4]. Географи активно беруть участь у вирішенні багатьох проблем політичного, економічного, соціального й екологічного характеру, що виникають на різних рівнях - від глобального (світового) до локального (місцевого).

Схема вибору *форм, методів і засобів* навчання у залежності від змісту навчання визначає, на думку дослідників, методичний аспект процесу підготовки вчителя [8, с. 137]. Приєднуємося до цієї думки і вважаємо, що розроблення такої схеми покликане забезпечити практичну підготовку вчителя до інноваційної діяльності. Процес такої підготовки передбачає реалізацію технологічного підходу. Через такі форми навчання, як лекції, бесіди, дискусії, взаємонавчання використовувались методи навчання: дискусія; евристична бесіда, робота з текстом; проекти, навчальні комунікативні ситуації; рефлексія; інтеграція аудиторної та самостійної діяльності; створення проблемних ситуацій та прийоми:

створення груп за мотивами і здібностями учнів; інтеграція за способом діяльності; забезпечення ролі вчителя як фасилітатора, а не основного джерела отримання знань.

Серед *засобів навчання* переважно використовувалися: наукові та науково-методичні матеріали (статті в наукових та методичних фахових виданнях, розробки Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти, Науково-дослідного інституту післядипломної педагогічної освіти Університету менеджменту освіти НАПН України, а також навчально-методичні посібники з питань інноваційної діяльності та викладання географії нашого інституту й інших інститутів післядипломної педагогічної освіти); описи перспективного педагогічного досвіду вчителів географії; розроблені нами таблиці, схеми, фотоматеріали на паперовій основі; розроблені нами мультимедійні презентації.

У процесі підготовки вчителів нами широко використовувалися такі *методи контролю та оцінювання результатів*: спостереження; експертна оцінка; анкетування; тестування

При визначенні *очікуваних результатів* ми намагалися врахувати усі компоненти готовності вчителя. Тому очікуваними результатами підготовки, на нашу думку, мають бути: значне удосконалення знань щодо теоретичних засад інноваційної діяльності; розвиток умінь щодо створення, експериментальної перевірки та впровадження інновації; значне піднесення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного та аналітико-рефлексивного компонентів готовності вчителя до виконання основних завдань на всіх етапах інноваційної діяльності.

Передбачаються такі *професійні вимоги* до вчителів, що пройшли підготовку до інноваційної освітньої діяльності:

вчитель географії: досконало володіє знаннями змісту, структури шкільних програм, підручників, методичних посібників з географії, успішно використовує їх у практичній діяльності; досконало володіє методикою організації роботи з підручником на уроці та в самостійній роботі учнів; глибоко розуміє основи філософії освіти та її значення у вирішенні найважливіших педагогічних проблем; має високий рівень професійної компетентності; вільно орієнтується у вітчизняному законодавстві у сфері інноваційної освітньої діяльності та глибоко розуміє основні вимоги відповідних нормативних документів; вільно орієнтується в проблемах науково-методичного та організаційного забезпечення інноваційної освітньої діяльності; вільно орієнтується серед різних видів наукової та науково-методичної літератури, досконало володіє вміннями користуватись нормативними документами, застосовувати досягнення педагогічної й психологічної наук при виконанні впровадженні інноваційної освітньої діяльності на уроках

географії; має системні знання про педагогічні процеси та явища, володіє сучасними методами наукових досліджень і здійснення інноваційної освітньої діяльності на рівні, необхідному для вирішення завдань, що постають в навчальному процесі; вміє раціонально використовувати ідеї перспективного педагогічного досвіду з інноваційної освітньої діяльності та розробляти власні педагогічні технології; вміє організувати продуктивну педагогічну взаємодію в системі «учень-вчитель-батьки-учень» під час впровадження інноваційної освітньої діяльності; володіє методами психолого-педагогічного аналізу і вміє вирішувати стратегічні та методичні завдання під час впровадження інноваційної освітньої діяльності на уроках географії; вміє прогнозувати результати своєї діяльності з інноваційної освітньої діяльності, аналізувати та оцінювати їх; володіє основними компонентами методики професійного самовдосконалення та використовує їх у процесі впровадження інноваційної освітньої діяльності; вміє визначати напрямки самоосвітньої діяльності з метою підвищення рівня професійної компетентності й педагогічної майстерності для удосконалення роботи щодо інноваційної освітньої діяльності; володіє вміннями розробляти методичні матеріали з актуальних тем інноваційної освітньої діяльності на допомогу колегам.

Впроваджуючи модель підготовки вчителя географії до інноваційної діяльності, очікуємо отримати такі *результати*: значне удосконалення знань щодо теоретичних засад інноваційної діяльності; розвиток умінь щодо створення, експериментальної перевірки та впровадження інновації; значне піднесення рівня готовності до виконання основних завдань на всіх етапах інноваційної діяльності.

Висновки. Особистість учителя географії необхідно розглядати як внутрішню цілісність, коли професійні й особистісні цінності тісно пов'язані з системою загальнолюдських цінностей. Тому підготовку вчителя географії до інноваційної діяльності не можна розглядати поза розвитком його особистості. Це пояснюється тим, що вчитель упродовж своєї професійної діяльності засвоює необхідні знання, набуває вмінь та навичок в особистісному контексті. Знання, перед тим як стати особистим надбанням, проходять через так звані афективно-ціннісні «фільтри» особистості. Учитель географії повинен завжди бути цікавим для учнів, створювати в школі ту духовну атмосферу, завдяки якій у дітей виникатиме прагнення знань, бажання отримувати щось нове, досі їм невідоме.

Підготовка вчителя географії до інноваційної діяльності являє собою інтегровану на функціональному рівні систему, складає змістову основу його професійної діяльності, діагностики та розвитку в системі післядипломної педагогічної освіти.

Наступним етапом даного дослідження має стати завершення експериментальної перевірки нашої моделі та визначення результативності навчання вчителів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вишневецький О.І. Теоретичні основи педагогіки : [підруч. для студ. ВНЗ] / О. Вишневецький, О. Кобрій, М. Чепіль. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 424 с.
2. Дивак В. В. Методична робота – складова післядипломної педагогічної освіти / В. В. Дивак. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 1. – С. 13.
3. Нікітіна Н.Н. Критичне оцінювання особистого досвіду як провідна умова професійного розвитку / Н.Н. Нікітіна // Післядипломна освіта в Україні. – 2004. – № 1. – С. 62-64.
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи Географія. Економіка. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.google.com.ua/search/>.
5. Пуцов В. І. Теоретичні основи розвитку післядипломної педагогічної освіти на сучасному етапі / В. І. Пуцов // Педагогічний пошук. – 2006. – № 4. – С. 10.
6. Семиченко В. А. Психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів // Післядипломна освіта в Україні. – 2001. – № 1. – С. 54-57.
7. Сорочан Т. М. Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної освіти на андрагогічних засадах / Т. М. Сорочан, О. М. Рудіна // Розвиток післядипломної педагогічної освіти України в умовах інтеграції : матер. щорічн. звітн. Всеукр. наук.-практич. конф., 11-12.04.2007 р. – Донецьк : ДППО, 2007. – С. 132-140.
8. Тимошенко Н. О. Подготовка учителя к просветительской деятельности в области сохранения индивидуального здоровья школьников: дисс. кандидата пед. наук : 13.00.08 / Тимошенко Наталия Олеговна. – Ставрополь, 2003. – 189 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Федірко Жанна Володимирівна – завідувач відділу інноваційної діяльності та інтелектуальної власності Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Коло наукових інтересів: освітні інновації; педагогічний експеримент; підготовка педагогічних працівників до інноваційної діяльності.